

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Kateřina Holbová

Motiv oběti v díle *Smrt si říká Engelchen*

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně po konzultacích s mým vedoucím práce, a uvedla veškeré použité zdroje v seznamu použitých pramenů a literatury na konci bakalářské práce.

V Olomouci dne 19. 4. 2023

Holbova! Kateřina

podpis

Poděkování

Mé poděkování patří panu doc. Mgr. Igorovi Ficovi, Dr. za odborné vedení a cenné rady, které mi v průběhu zpracování bakalářské práce poskytl.

Obsah

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	7
1. Ladislav Mňačko	7
1.1. Život Ladislava Mňačka.....	7
1.2. Dílo.....	9
2. Literatura 50. a 60. let 20. století	12
3. Pasekářská oblast Ploština	16
4. Protiněmecké hnutí na Valašsku.....	18
4.1. Partizánské hnutí	19
4.2. Partyzánské hnutí na Ploštině.....	20
4.3. Konfidenti gestapa.....	21
4.4. Oldřich Bařa.....	21
4.5. František Machů	22
4.6. Zrada.....	22
5. 19. duben 1945	24
6. Smrt si říká Engelchen.....	26
6.1. Vznik a kritika díla	26
6.2. Děj	27
7. Motiv oběti	31
7.1. Definice oběti	31
7.2. Klasifikace oběti.....	31
7.3. Motiv oběti v literatuře.....	32
EMPIRICKÁ ČÁST	33
8. Motiv oběti v díle Smrt si říká Engelchen.....	33
8.1. Volod'a	33

8.2. Marta	34
8.3. Kopaničáři	36
8.4. Partyzáni.....	38
8.5. Další oběti	39
Závěr.....	41
Seznam použitých pramenů a literatury	42
ANOTACE	45

Úvod

Ladislav Mňačko, významný slovenský spisovateľ a publicista, sa narodil neďaleko mého bydliska a jeho dielo je tak súčasťou mého regionálnej literatúry. Toto propojenie s mojou osobou bolo jedným z dôvodov, prečo som si jeho dielo vybrala na interpretáciu.

Spisovateľov román *Smrt si říká Engelchen* je jedným z veľmi významných diel slovenskej literatúry, a to nielen pre svoju literárnu kvalitu, ale aj pre historický kontext, v ktorom vznikol.

Pretože *Smrt si říká Engelchen* je založený na pravdivých historických udalostiach, práca sa neobmedzuje iba na literárnu analýzu, ale aj sa zaoberá historickým kontextom, v ktorom sa dielo odohráva, a reálnymi ľuďmi, ktorí sú dôležitou súčasťou nielen románu, ale samotnej histórie. V tejto práci budem skúmať udalosti a situácie, ktoré inšpirovaly autora pri písaní diela, a tiež to, akým spôsobom sa tieto udalosti premietajú do deja. Zámery autora samotného totiž bolo, aby sa o udalostiach v okolí Ploštiny, ktoré sa román priamo týka, dostalo do povedomia spoločnosti.

Zvláštnu pozornosť bude venovaná motívu "obete", ktorý je jedným z hlavných tém románu *Smrt si říká Engelchen*. Budem sa zaoberať na jeho rôzne podoby a role v diele, a tiež na to, akým spôsobom autor tento motív propojuje s historickým dejom i se sebou samým. Ďalej sa budem snažiť analyzovať, akým spôsobom autor prostredníctvom tohto motívu podpořil svoje názory na tehdejší spoločenský a politický dej, a akým spôsobom sa premietajú do obrazu spoločnosti a ľudského osudu.

Použitá metodológia bude zahŕňať analýzu textu románu, štúdium dostupnej literatúry o dielach Ladislava Mňačka a historickom kontexte, a kritickú interpretáciu týchto zdrojov. Cieľom tejto práce je prispieť k hlbšiemu porozumeniu dielu Ladislava Mňačka a jeho interpretácii v kontexte regionálnej literatúry a histórie. Táto bakalárska práca sa opiera o primárne zdroje, ako je samotný román *Smrt si říká Engelchen*, a tiež o sekundárne zdroje, ako sú literárne kritiky, štúdie a analýzy týkajúce sa diela Ladislava Mňačka a jeho tvorby.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Ladislav Mňačko

1.1. Život Ladislava Mňačka

Ladislav Mňačko se narodil 28. ledna 1919 (v některých publikacích je uvedeno datum 29. ledna) v malém městě Valašské Klobouky, nacházející se jihovýchodně od Zlína. Pocházel z větší rodiny, měl čtyři sourozence – tři sestry a bratra Jana. Spisovatel byl tedy moravského původu, sám se však vždy nazýval Slovákem, jelikož se společně s rodinou brzy přestěhoval do slovenského města Martin, kde následně vyrůstal a později dokonce započal studium na místním gymnáziu. Na přání svých rodičů se po čtyřletém studiu stal drogistou.¹

Jelikož svoje dětství prožil v kolonii proletářů, setkával se s mnoha sociálními problémy a pokud pomíneme jeho protináboženskou výchovu jež byl svojí rodinou ovlivňován, měl velmi dobré sociální citění. K tomuto smýšlení přispěla též hospodářská krize na přelomu 20. až 30. let dvacátého století.²

Po obsazení pohraničí v roce 1919 se přiklonil ke komunistické straně, jelikož jej podle jeho slov jako jediná nezklamala a byla jakousi bariérou proti nacismu.³

Poté, co došlo k rozpadu Československé republiky se pokusil o útěk do Sovětského svazu. Maďarské vojsko jej však na území tehdejší Podkarpatské Rusi dokázalo zadržet a poslat zpět. O útěk z republiky se pokusil ještě jednou, bohužel však ani podruhé nebyla jeho snaha úspěšná. Za tento čin byl následně po dobu téměř dvou let vězněn. Místem jeho věznění byl pravděpodobně pracovní tábor někde v Holandsku. Podle výpovědi Mňačka se však jednalo o koncentrační tábor v Německu, ze kterého se mu v roce 1944 údajně podařilo utéct. Skutečnost těchto informací však dodnes není úplně jasná.⁴

¹ ŠTOLFOVÁ, Lenka: *Ladislav Mňačko*. In: *Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem*. Online, str. 1. Dostupné z: <https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2014/01/mnackomed.pdf>

² KLVAŇA, T.: *Ladislav Mňačko*. *Studentské listy: nezávislý politický a kulturní čtrnáctideník*, roč. I, č. 3, 1990, str. 3

³ KLVAŇA, T.: *Ladislav Mňačko*. *Studentské listy: nezávislý politický a kulturní čtrnáctideník*, roč. I, č. 3, 1990, str. 3

⁴ ŠTOLFOVÁ, Lenka: *Ladislav Mňačko*. In: *Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem*. Online, str. 1. Dostupné z: <https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2014/01/mnackomed.pdf>

Po útěku a návratu na Valašsko se přidal k partyzánskému hnutí a osobně se zúčastnil bojů v okolí Ploštiny a dalších událostí spojených s koncem 2. světové války. U samotného vypálení této oblasti však nebyl přítomen.⁵ Před těmito událostmi se snažil být nápomocný i při povstání na Slovensku. Kvůli dopravě se však nezvládl na slovenské území dostat včas.⁶

Přestože se ke komunismu a jeho idejím přikláněl už v mladém věku, sám se členem strany stal až ke konci války v roce 1945. Pátého měsíce stejného roku se Ladislav nepříjemně zranil v boji v ulicích, a možná i právě proto se po uzdravení rozhodl pro kariéru žurnalisty. Mimo to se stal dopisovatelem zahraničí. Ve 40. letech se jeho práce přemístila do Palestiny a mezi 50. a 60. lety působil hned v několika asijských a evropských zemích.⁷

Přestože se autor sám nikdy nenazýval novinářem a začínal jako spisovatel poezie, zaměřoval se, později v jeho práci, především na reportáže. Tuto pisatelskou činnost prováděl v Rudém právu, kde se stal redaktorem.⁸

Z rozhovoru se spisovatelem⁹ je patrné, že jeho postoj ke komunistické straně se z jeho dosavadní přízně změnil v kritiku, a to ještě předtím, než odcestoval do zahraničí. Přesto se jednalo o jeho odklon od strany, a ne od samotné ideologie, ta mu i nadále připadala správné. Dle jeho názoru se však strana ČSSR od těchto názorů začala výrazně odklánět.¹⁰ Kritika politiky se promítá hlavně do jeho děl z 60. let, kde se snaží poukázat na věci, které jsou porušovány.¹¹

V roce 1967 emigroval do Izraele. Vyjádřil tímto svůj názor na postoji československé vlády k arabsko-izraelskému konfliktu. V důsledku toho byl zbaven občanství, členství v KSČ a všech vyznamenání.¹² Jeho odchod zkomplikoval již tak problematický vztah mezi Svazem československých spisovatelů (SČSS) a ÚV KSČ. Mňáčkovy činy, včetně

⁵ *tamtéž*

⁶ KLVAŇA, T.: *Ladislav Mňáčko. Studentské listy, roč. I, č. 3, 1990, str. 3*

⁷ ŠTOLFOVÁ, Lenka: *Ladislav Mňáčko. In: Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem. Online, str. 1. Dostupné z: <https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2014/01/mnacko-med.pdf>*

⁸ KLVAŇA, T.: *Ladislav Mňáčko. Studentské listy, roč. I, č. 3, 1990, str. 3*

⁹ v časopisu *Svazu československých novinářů (1968)*

¹⁰ *Ladislav Mňáčko: Mrzí mne, že nejsem při tom. Reportér: časopis Svazu československých novinářů, roč. III, č. 12, 1968, str. 1-2.*

¹¹ BREZINA, I.: *Mezery X: Jak chutná moc etc. Studentské listy: nezávislý politický a kulturní čtrnáctideník, roč. I, č. 11, 1990, str. 3*

¹² *Mladý svět, roč. IX, č. 34, 1967, s. 2*

vyjádření k československé zahraniční politice a vydání jeho románu *Jak chutná moc*, přes předpoklady výboru, SČSS neodsoudila, ale rozhodla se řešení situace odložit.¹³

Po krátkém návratu do své rodné země, po invazi vojsk Varšavské smlouvy, opět odešel a stal se občanem Rakouska. S kariérou spisovatele však nepřestal ani tady a začal vydávat převážně v němčině. Na Slovensko se vrátil až po sametové revoluci na konci 80. let.¹⁴

Mňačko se na konci svého života považoval za socialistu, přesto však tvrdil, že režim v Československu ani v SSSR nikdy nefungoval. Přestože nesouhlasil s rozpadem Československa, rozhodl se zůstat v hlavním městě (tehdy už ČR) a pravidelně navštěvovat Slovensko.¹⁵

Zemřel v roce 1994 v Bratislavě a pochován je ve slovenské obci Lukovištia v okrese Rimavská Sobota. Jeho druhá manželka se po jeho smrti rozhodla darovat jeho kancelář s rukopisy Památníku národního písemnictví. Tuto autentickou pracovnu, včetně diskografie a mnoha jeho knih (od filozofie, přes beletrii až ke knihám křesťanským), můžeme vidět v jedné z vil v Pelléově ulici v Praze, kam byla přemístěna z Barrandova. Zajímavostí je obraz, nacházející se na stropě. Tímto netypickým způsobem spisovatel vystavoval některá umělecká díla.¹⁶

1.2. Dílo

Ladislav Mňačko začal svou literární práci jako básník a dramatik s ambicí stát se umělcem. Mezi jeho úplně první literární pokusy patřili pohádky pro děti o květinách, které následně předčítával v době okupace na Valašskokloboucku, kde tou dobou pracoval jako zaměstnanec drogerie. Na dráhu novináře se dal až po osvobození.¹⁷

¹³ MERVART, J.: *Čeští a slovenští spisovatelé na sklonku Novotného éry*. In: MERVART, J. – ŠTĚPÁN, J. a kol. *České, slovenské a československé dějiny 20. století: Osudové osmičky v našich dějinách*. Ústí nad Orlicí 2008, str. 378 – 379.

¹⁴ ČÍŽOVÁ, Lenka. *Zobrazení vypálení Ploštiny ve filmovém zpracování románu „Smrt si říká Engelchen“: diplomová práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta filozofická, Katedra historie, 2021, str. 48-49

¹⁵ KLVANA, T.: *Ladislav Mňačko*. *Studentské listy: nezávislý politický a kulturní čtrnáctideník*, roč. I, č. 3, 1990.

¹⁶ Reportáž: *Pracovna Ladislava Mňačka*. *Knížní svět*. In: *iVysílání Online*, cit. 1. 2. 2021. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1183270092-knizni-svet/21154215619>

¹⁷ HAVLÍČEK, Bedřich. *Zprávy Okresního musea ve Valašských Kloboukách: Český Těšín, 1958*, str. 17

Jeho hra *Partyzáni*, napsaná v češtině, byla inspirována jeho zážitky z partyzánského odboje na Moravě. Jeho prvním větším úspěchem byla hra *Mosty na východ*, která popisuje stavbu viaduktu na Slovensku. Dalšími hrami jsou *Živá voda* a *Aj taký človek*. Jako básník vytvořil sbírky *Piesne ingotov* a *Bubny a činy*.¹⁸

Autor byl ale hlavně vášnivým novinářem a reportérem a své schopnosti uplatňoval především v prozaické tvorbě. Jeho díla jsou výsledkem šťastné kombinace talentu spisovatele beletrie a profesionality pátrajícího reportéra.¹⁹

V roce 1990 prohlásil, že se stal spisovatelem, protože není k dispozici kvalitní žurnalistika a že byl vždy sociálně orientovaný. Sympatizoval se slabými, bitými a bezmocnými a věřil, že komunismus byl jednou z největších chyb lidstva.²⁰

Na začátcích své tvorby se Ladislav soustředil spíše na texty umělecké. Jednalo se hlavně o divadelní hry, z nichž je možno uvést dílo *Partyzáni* nebo *Živá voda*, a básně. Odrazovým můstkem byla pro něj kniha *Vody Oravy*, která byla určitým mezistupněm na jeho cestě k „vyššímu“ umění. Není to román ani povídka, ale soubor reportážních záběrů a skic o velkém stavebním projektu Oravské přehrady.²¹

Brzy se však odklonil k publicistice a reportážím, které mu byly mnohem bližší. Od beletrie však neupustil úplně a v dalších letech využil svého žurnalistického talentu. Příkladem děl, ve kterých využívá svého nadání, je například sbírka povídek *Marxova ulice* s autobiografickými prvky. Toto dílo je jakýmsi zachycením Mňačkova dětství a jeho osobních zážitků. Popisuje životy dělníků v jejich čtvrti na předměstí Martina na Slovensku. Obsahuje třináct různých příběhů, z nichž každý z nich se zabývá politikou, má svůj vlastní děj a zaměřuje se na psychologické problémy. Svědčí o reálném životě Slováků před 2. světovou válkou a ovlivnění dětí za první republiky. Druhým z těchto děl je román *Smrt si říká Engelchen*.²²

Mnoho jeho děl se skládá z článků, reportáží a esejů, jako například esej *Byl jsem pro odsun*, kde nastiňuje vztah Němců a Čechů a jeho vlastní názor k této věci. Mňačko také

¹⁸ ŠTOLFOVÁ, Lenka: Ladislav Mňačko. In: Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem. Online, str. 2. Dostupné z: <https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2014/01/mnackomed.pdf>

¹⁹ tamtéž

²⁰ ŠTOLFOVÁ, Lenka: Ladislav Mňačko. In: Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem. Online, str. 3. Dostupné z: <https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2014/01/mnackomed.pdf>

²¹ ŠTOLFOVÁ, Lenka: Ladislav Mňačko. In: Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem. Online, str. 2. Dostupné z: <https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2014/01/mnackomed.pdf>

²² ŠTOLFOVÁ, Lenka: Ladislav Mňačko. In: Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem. Online, str. 3. Dostupné z: <https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2014/01/mnackomed.pdf>

často zahrnoval do svých děl tematiku judaismu do svých prací, jako například v reportáži *Já, Adolf Eichmann* a již zmiňovaný román *Smrt si říká Engelchen*.²³

²³ ŠTOLFOVÁ, L.: Ladislav Mňačko. In: SVKUL. Online, cit. 1. 2. 2021, s. 3. Dostupné z: <https://www.svkul.cz/wp-content/uploads/2014/01/mnacko-med.pdf>.

2. Literatura 50. a 60. let 20. století

Literatura se v průběhu padesátých a šedesátých let dvacátého století odvíjela primárně od společenskopolitických událostí. Na začátku tohoto období se projevila krize jak hospodářská, tak sociální a ta byla příčinou postupného obrození společnosti. Začínalo docházet k uvolňování a k postupné vládě lidu. Situace vyvrcholila v roce 1968 – pražské jaro.²⁴

Změny, které v těchto letech nastaly byly příčinou rozvoje československé kultury. Umělecká a literární činnost však také zároveň tyto obměny ovlivňovala. Komunistická strana ony umělecké projevy netolerovala příliš dlouho a zasáhla. Všechna literatura, která byla jakýmkoli způsobem proti režimu, byla stažena. Mnohé výtisky byly páleny a ničeny a spisovatelům jejich činnost zakázali. Zákazy trvaly asi čtyři až pět let a poté přišla kritika stalinismu a s ní i postupné uvolňování života občanů Československa.²⁵

Tvorba, která poté vznikala, začala ovlivňovat utváření společnosti. Postupně se navraceli autoři, jejichž díla byla dříve zavrhnuta a směry, jako je surrealismus nebo existencialismus. Docházelo k obnově vztahů se zahraničím. O dění ve společnosti, kulturu a situaci v zahraničí se začínali zajímat i „běžní“ lidé. Do nástupu normalizace se svět literatury u nás velice rozvíjel.

V roce 1956 přišlo odhalení kultu Stalina a následná kritika stalinismu. To vedlo k nespokojenosti a lidé začali o mnohém pochybovat. Tyto pochyby se postupně šířili dokonce i mezi členy KSSS a KSČ. Změny, jak již bylo zmíněno, vedly k uvolňování.²⁶

KSČ si byla vědoma rizika, které mohlo přijít, jelikož se kultura stala více emancipovanou a hrozilo její odklonění od socialistické ideologie. Po roce 1958 proto došlo ke konferenci, kde se představitelé Svazu československých spisovatelů rozhodli, že odmítnou jakékoli další uvolnění a zastali se oficiální spisovatelské linie. Od r. 1959

²⁴ KOSKOVÁ, H.: Šedesátá léta – Zlatý věk české prózy? In *Zlatá šedesátá – česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a ... zklamání, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2000, str. 19-30*

²⁵ KOSKOVÁ, H.: Šedesátá léta – Zlatý věk české prózy? In *Zlatá šedesátá – česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a ... zklamání, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2000, str. 19-30*

²⁶ NAVRÁTILOVÁ, Andrea. Židovská tematika ve vybraných dílech české literatury 50. a 60. let: magisterská diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra slovanských jazyků a literatur oddělení českého jazyka a literatury, 2019, str. 8-9

bylo zakázáno vydávat časopisy *Květen* a *Nový život*. Místo nich začal vycházet měsíčník *Plamen*, jenž strana schvalovala.²⁷

Společnost v Československu se čím dál více podobala světové. Inspirace byla viditelná hlavně v uměleckých a filozofických směrech. Ovlivnění byli například existencialismem a experimentálním uměním.²⁸

V literatuře se stále více projevovala dvě odvětví marxistické estetiky – přístupnější a rigidní. Tato polarizace způsobila, že na jedné straně byli autoři, kteří si byli vědomí, že nesou určitou zodpovědnost, která nebyla malá, a na druhé stáli ti, jež si tuto skutečnost odmítali přiznat.

Rozmanitost názorů ještě rozšířila nová generace spisovatelů, mezi které patřil např. Milan Kundera, Ivan Klíma, Jiří Brabec a další. Těmto autorům se podařilo vydávat časopis *Orientace* s filozofickým, estetickým i literárně historickým obsahem.²⁹

V 50. až 60. letech se do české literatury po několika letech navrátila tematika války, židovství a holocaustu – získala označení „druhá vlna“ válečné literatury. V této oblasti byla průlomová dvě díla, a to *Romeo, Julie a Tma* od Otčenáška a *Námestie svätej Alžbety* od Rudolfa Jašíka.³⁰

„Bylo to dáno tím, že pro autory i čtenáře byla válka a okupace stále ještě součástí nedávné osobní zkušenosti, zároveň však již byla realitou natolik vzdálenou, že při jejím zobrazování bezprostřední potřeba přímočaře dokumentovat hrůzy a zločiny nacismu a slavit hrdinství odboje ustupovala literárnímu modelování obecně lidských situací.“³¹

Ikonickým představitelem tzv. druhé vlny byl člověk, který měl z prostředí Osvětími a terezínského tábora osobní zážitky. Jednalo se o Arnošta Lustiga. V jeho knihách se mu přes mnoho dialogů a minimum popisů podařilo přenést vnitřní perspektivu percepce.³²

Spisovatelé se snažili o nové zachycení válečné krutosti a začali se zaměřovat na jednotlivce a jeho osobní prožitky. *„Téma války tak provokovalo ke stále novému tázání*

²⁷ LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J.: *Česká literatura od počátku*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2006, str. 640-700

²⁸ JANOUSEK, P., kol.: *Dějiny české literatury 1945-1989. III. díl 1958-1969*, Praha, Academia, 2008, str. 22-45

²⁹ tamtéž

³⁰ NAVRÁTILOVÁ, Andrea. *Židovská tematika ve vybraných dílech české literatury 50. a 60. let: magisterská diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra slovanských jazyků a literatur oddělení českého jazyka a literatury, 2019, str. 21*

³¹ JANOUSEK, P. a kol. *Dějiny české literatury III. Praha: Academia, 2008, str. 281*

³² HOLÝ, J.: *Česká literatura 4, Od roku 1945 do současnosti (2. polovina 20. století)*, Československý spisovatel, Praha, 1996, str. 75-76

po příčinách a projevech zásadní krize lidství a vnášelo tak do literatury i otázky existenciální.³³

Knihy, které vznikaly v tomto období byly charakteristické lidskou složkou a sounáležitostí, která mezi lidmi panovala i přes kruté okolnosti. Potřebou bylo přiblížit literaturu co nejvíce skutečnosti.³⁴

Vševědoucí vypravěč byl nahrazen rozmanitými technikami vyprávění. Dalším motivem literatury bylo odcizení nebo na jejím protipólu jakési začlenění do chodu společnosti. Tuto tendenci můžeme pozorovat v díle France Kafky, Alexandra Klimenta nebo například Ivana Klímy.³⁵

Později mohla vyjít díla, která byla zavrhnuta (např. Halasovy básně). Objevovaly se ale i nové knihy, mezi které patřily např. *Monology* Milana Kundery nebo *Zbabělci* od Škvoreckého. Zmíněné publikace se setkávaly s protichůdnými názory, ale jejich vydání podpořilo uvolňování, ke kterému docházelo.³⁶ Spektrum mnoha různých literárních postupů, osobitosti a pestrosti vedlo k tomu, že literatura naplňovala jak estetickou, zábavnou a odpočinkovou funkci, tak dokázala mít i intelektuální rovinu. Tyto přístupy se promítly i do prózy se sociální tematikou, která byla jistým navázáním na literaturu budovatelskou.³⁷

Do středu zájmu se dostal člověk jako „individuum“ a došlo k odklonu od kolektivních zájmů společnosti. Pomalu začal mizet vzorový hrdina a nahradil jej „obyčejný člověk“. Tímto se začíná projevovat tvorba společensko-psychologické prózy. Autoři se věnovali různými charaktery a prvky psychologie.³⁸

Zvýšenou ediční aktivitu zaznamenala v 60. letech exilová literatura. Tímto způsobem vydávali, mimo uznávané spisovatele, také ti, kteří byli do té doby známí pouze skrz příspěvky do časopisů. Oproti tomu, literatura samizdatu se v tomto období projevovала

³³ *tamtéž*

³⁴ HAMAN, A. O tzv. „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře. *Česká literatura*, 1961, roč. 9, č. 4, str. 519

³⁵ KOSKOVÁ, H.: Šedesátá léta – Zlatý věk české prózy? In *Zlatá šedesátá – česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a ... zklamání, Ústav pro českou literaturu AV ČR*, 2000, str. 19-30

³⁶ NAVRÁTILOVÁ, Andrea. *Židovská tematika ve vybraných dílech české literatury 50. a 60. let: magisterská diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra slovanských jazyků a literatur oddělení českého jazyka a literatury*, 2019, str. 9

³⁷ NAVRÁTILOVÁ, Andrea. *Židovská tematika ve vybraných dílech české literatury 50. a 60. let: magisterská diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra slovanských jazyků a literatur oddělení českého jazyka a literatury*, 2019, str. 18

³⁸ *tamtéž*

mnohem méně. Takto neoficiálně bylo vydáváno například jen několik autorů, jejichž tvorbu ovlivnila Skupina 42.³⁹

³⁹ KŘIVÁNEK, V.: *Typologie české prózy 60. let* in: ZACHOVÁ, Alena: *Literatura 2. poloviny 20. století*, Pedagogická fakulta Univerzita Hradec Králové, 2014, str. 121-123

3. Pasekářská oblast Ploština

Před samotnou interpretací díla je nutné zaměřit se na reálná fakta, souvislosti a historii Ploštiny, jakožto oblasti, jejíž osudy jsou hlavním motivem knihy.

Přestože Ploština nepatřila mezi bohatá místa na suroviny a ani úrodnost nebyla nijak vysoká, dokázali obyvatelé této pasekářské oblasti přežít z vlastních zásob. Ani chudé roubené stavby a špatné přírodní podmínky, se kterými se museli kopaničáři (jak se také nazývali) vypořádat, nezastavily jejich práci a řízení bylo naprosto soběstačné. Rezerva potravin dokonce dokázala překonat několikaměsíční zásobování nejenom obyvatel, ale i partyzánské jednotky, která se zde ukrývala.⁴⁰

Tato rolnicko-pasekářská oblast byla vždy samostatná a její existence byla násilně ukončena na konci druhé světové války, kdy mimo srovnání vesnice se zemí, přišlo o život i mnoho lidí. Před tímto činem zde bylo jedenáct rolnických domků a žilo zde 51 lidí z nichž 24 zde bylo nelidsky zabito (23 mužů a 1 žena).

Osada, vzdálená asi 12 km od Valašských Klobouk spadá do katastru obce Drnovice, která se nachází asi 3 km daleko.⁴¹

Z pasek lidé scházeli velmi zřídka, dospěli pouze v potřebných situacích. Jediní, kdo místo opouštěli pravidelně byli děti. I těm v zimních zasněžených obdobích musel však pomáhat otec s vyšlapáním cesty. Lidé byli v důsledku těchto podmínek nuceni myslet na nutná opatření a zásoby ještě před začátkem chladných dnů.

Jak vypadala stavení na Ploštině si můžeme představit díky fotografiím, které pořídil v roce 1944 Karel Chotek. Dle zdrojů byly vztahy mezi lidmi žijícími na pasekách velmi propojené a obyvatelé se mezi sebou oslovovali „sousedé“, přestože jejich domy byly od sebe častokrát vzdálené i několik kilometrů. Tvořili tedy až rodinné společenství.⁴²

Dnešní Ploština, která byla v pozdějších letech znovu postavena, se nachází na stejném místě, kde došlo k vypálení, a to v údolí nejvyšší části Vizovické vrchoviny. Tato

⁴⁰ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str.8

⁴¹ *tamtéž*

⁴² ČÍŽOVÁ, Lenka. *Zobrazení vypálení Ploštiny ve filmovém zpracování románu „Smrt si říká Engelchen“: diplomová práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta filozofická, Katedra historie, 2021, str. 27-28

nelehce přístupná poloha a klimatické podmínky, které byly občanům spíše přítěží se staly důvodem, proč si ji partyzáni vybrali a následně zde pobývali. Jelikož jednotka působila hlavně v okolí Vizovických a Hostýnských vrchů, byla pro ně tato oblast naprosto ideálním úkrytem. Právě tato nápomoc partyzánům způsobila následné vyvraždění obyvatel kopanic a vypálení jejich stavení nacisty.⁴³

Nová Ploština se začala rekonstruovat již brzy po neštěstí. Došlo však k odklonění od původních půdorysů a bylo rozhodnuto o úplně novém projektu. Pozůstalí dostali finanční podporu do začátku a výbor pro ně postavil nouzové domky a poskytl ošacení. Největším podporovatelem byl podnik Baťa a domy, které byly díky různým dárcům v roce 1947 dostavěny, stojí na území Ploštiny dodnes.⁴⁴

Po konci druhé světové války se místo postupně začalo stávat symbolem komunistického odboje. Areál se stal prostorem, kde probíhaly mírové manifestace a skládaly se pionýrské sliby. V roce 1975 byl na místě vypálení obce vystavěn vysoký památník s pěti betonovými pilíři, který je vidět i z okolních vesnic.⁴⁵

Fotografie: Současná podoba pomníku Ploština. (autor: Kateřina Holbová)

⁴³ GÁBOROVÁ, Marie. Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str.7-8

⁴⁴ CHMELA, Tomáš. Ploština. Příběh psaný ohněm.: Nymburk, Vega - L, 2010, str. 25

⁴⁵ CHMELA, Tomáš. Ploština. Příběh psaný ohněm.: Nymburk, Vega - L, 2010, str. 27

4. Protiněmecké hnutí na Valašsku

Odpor a nenávistný postoj českého lidu se vůči okupantům objevoval od samého začátku, kdy 15. března 1939 vtrhly německé jednotky na území Čech. Od doby vzniku Protektorátu Čech a Moravy se konaly různé akce, jako například odstraňování německých praporů, ničení nacistických nařízení a vyhlášek, vytváření hesel proti Němcům a podobně. Tyto akce byly projevem odporu proti nacistické okupaci a snahám o germanizaci a nacionalizaci. Tyto spory mezi českými obyvateli a nacistickými silami se také často objevovaly na hranicích Moravy a Slovenska. Tyto akce měly vliv na vznik organizovaného odboje a šíření uvědomění mezi lidmi.⁴⁶

Od samého počátku existovali komunisté, kteří se angažovali převážně v šíření ilegálních letáků a tiskovin s protiněmeckým zaměřením. Mimo jiné budovali i vysílací stanice. Nicméně členové těchto komunistických skupin byli již od počátku čtyřicátých let odhaleni a většina z nich byla chycena a buď popravena, nebo deportována do koncentračních táborů.

Mimo činnost komunistů se do protiněmeckého boje zapojila odbojová skupina *Obrana národa*, v jehož čele stál Edmund Klimek. Hlavní činností této organizace na valašském území byl převod stíhaných osob z Polska a Slovenska do Maďarska a Jugoslávie, a sabotážní činnost. *Obrana národa* však působila velmi krátce, protože ke konci roku 1939 byla zatknuta a popravena německým gestapem.

Mezi nejvýznamnější členy této skupiny patřil Josef Sousedík, který pokračoval v odboji i přes opakované věznění. Od roku 1944 začalo docházet ke spolupráci Sousedíkové skupiny a partyzánů.⁴⁷

⁴⁶ PŘÍKRYL, J. Z bojů za svobodu na jihovýchodní Moravě: Průvodce muzejními expozicemi. Gottwaldov: Oblastní muzeum jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 1984, s. 8

⁴⁷ ČÍŽOVÁ, Lenka. Zobrazení vypálení Ploštiny ve filmovém zpracování románu „Smrt si říká Engelchen“: diplomová práce. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta filozofická, Katedra historie, 2021, str. 29-30

4.1. Partizánské hnutí

K první jednotce partyzánského hnutí patřila skupina 21 parašutistů, kteří byli vysazeni nedaleko města Martin v létě roku 1944. Tento malý tým se stal základem Partyzánské brigády Jana Žižky, která mimo jiné působila také na území Ploštiny.

Hlavním úkolem této vzniklé jednotky, který jim byl zadán skupinou ukrajinských poradců, bylo podporovat a spolupracovat na boji za osvobození společně s lidmi našeho národa.⁴⁸ Vedením partyzánského štábu byl pověřen poručík Jan Ušiak, který se tak stal historicky prvním velitelem 1. československé partyzánské brigády.⁴⁹

1. československá brigáda Jana Žižky, jak byla tato jednotka na území Moravy pojmenována, se v roce 1944 stala nejobávanější partyzánskou skupinou.⁵⁰

Malá skupina, která se na území původně ocitla, se velmi rychle rozrostla a měla až sto členů. Do jejich velení byli postaveni poručík Ján Ušiak a pozdější major Sovětské armády Dajan Murzin. Brigádu tvořili jak členové 1. brigády M. R. Štefánika, z jejichž řad přibýlo na 50 členů, tak různí dobrovolníci, vlastenci, uprchlí váleční zajatci, ale také někteří místní.⁵¹

Proti partyzánům začali německé oddíly vymýšlet různé zákroky, které měly zamezit jejich pokračování na další území. Můžeme zde zařadit např. akci „Tetřev“, jejíž úkolem bylo obklíčit partyzánskou jednotku. Tato protipartyzánská skupina měla přes 12,5 tisíc členů. Při tomto zásahu utrpěla brigáda Jana Žižky těžké ztráty. K příčině jejich oslabení také pravděpodobně přispěla smrt velitele Ušiaka.⁵² Po jeho smrti převzal velení Dajan Bajanovič Murzin, kterého později zranili v boji. Změnou velitele se začaly tvořit menší skupiny partyzánů a akce „Tetřev“ proto neměla takovou možnost zasáhnout.⁵³

⁴⁸ NEKUDA, Vladimír: *Zlínko. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995. s. 189.*

⁴⁹ GÁBOROVÁ, Marie: *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 8*

⁵⁰ MACHÁŇ, A. *Protifašistický odboj na Gottwaldovsku. In: Gottwaldovsko od minulosti k současnosti. Gottwaldov: Okresní archiv v Gottwaldově, 1984, str. 70*

⁵¹ CÍLEK, R. *Ploština: příběh o lidech statečných i zbabělých o životě a smrti, o zlobě a plamenech. 1. vyd. V Brně: Blok, 1990, str. 12*

⁵² CÍLEK, R. *Ploština: příběh o lidech statečných i zbabělých o životě a smrti, o zlobě a plamenech. 1. vyd. V Brně: Blok, 1990, str. 13*

⁵³ PŘIKRYL, J. TKÁČ, K. *Ploština - symbol hrdinství: Z bojů valašského lidu za svobodu. Gottwaldov: Svaz protifašistických bojovníků Gottwaldov, 1962, str. 7*

4.2. Partyzánské hnutí na Ploštině

Na území Ploštiny, se stejně jako na zbytku Moravy, začali partyzáni objevovat v roce 1944. Jednotku v této oblasti vedl původně Nikolaj N. Kostina.⁵⁴ Jelikož však ve stejný čas v okolí pasek působili i jiné partyzánské skupiny, mohli se sloučit. Tímto vznikl nový samostatný oddíl 1. československé brigády Jana Žižky z Trocnova, do jehož čela byl zvolen Saša Kotljarov. Tento poručík Rudé armády si vybral za svého nástupce právě zmiňovaného Nikolaje Kostina, během jehož působení oddíl přijal nejvíce členů, a to i přes jeho přísný přístup.⁵⁵ Velitel velice dbal na morálku a bohužel i přes jeho snahu a opatrnost, právě během jeho vůdčího období došlo k infiltraci dvou německých zvěďů. Zemřel při nešťastné události, kdy se mu při zkoumání pancéřové pěsti (zbraň, kterou se jim zadařilo získat), omylem podařilo zmáčknout spoušť. Když došlo k výbuchu, musel se, vzhledem k jeho rozsáhlému zranění, následně sám zastřelit. Skupina jej spolu s obyvateli pohřbí na místě pasek.

Dle dostupných zdrojů měla Ploština celkem tři muže v jejich čele. Třetím a posledním z nich byl Gregorij Slepcev. Za jeho vedení došlo k viditelnému úpadku morálky. Členové jednotky se postupně čím dál více objevovali v okolních vesnicích, a to i mimo noční hodiny, kdy to nebylo bezpečné. Mimo jídla se snažili od občanů získat také alkohol. Toto jejich chování vedlo k tomu, že ztráceli důvěryhodnost a hlavně vážnost mezi lidmi.

Svoji pověst si jednotka bohužel zničila při vyvěšování letáků na jedné z jejich akcí, kde se pohybovala značně opilá a jejich vystupování a kázeň nebyla ani zdaleka na místě.⁵⁶ Dle svědků docházelo ke střelbě do vzduchu a jejich chování bylo velmi nedůstojné.⁵⁷

Spojku mezi veliteli byl pasekář z Rylisek, František Raška. Jeho obydlí se stalo jakýmsi střediskem skupiny.⁵⁸

Hlavní misí oddílu bylo celkové zkomplikování posunu německých oddílů a jejich vzájemné komunikace. Snažili se proto například o zničení mostů a kolejnic nebo i telegrafních sloupů, díky nimž zamezili jejich domluvu.

⁵⁴ HOLEČEK, V.: *Ploština*. In: HOŘEC, J (ed.): *Památná místa bojů proti fašismu*. Praha 1961, str. 377.

⁵⁵ PŘIKRYL, J. – TKÁČ, K.: *Ploština symbol hrdinství*, str. 8

⁵⁶ *kronika obce Vysoké Pole, která je uložena na Obecním úřadě ve Vysokém Poli*

⁵⁷ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str.11-12

⁵⁸ PŘIKRYL, J. – TKÁČ, K.: *Ploština symbol hrdinství*, str. 8

Jedno z prvních větších akcí bylo vyhození železničního mostu v Horní Lidči do vzduchu. Mimo jiné tvořili a tiskli letáky, které měli vést k odporu občanů, ale zároveň šlo o apel na vojáky Německa a Maďarska. Přes neveliké množství zapojených lidí, byla jejich činnost velmi úspěšná.⁵⁹

4.3. Konfidenti gestapa

Gestapo velmi často využívalo tajných donašečů proti boji s partyzány. Oblast Ploštiny nebyla v tomto výjimkou. Na tuto misi byli zrekrutováni dva čeští obyvatelé, kterým se podařilo infiltrovat do řad jednotky. Jednalo se o Oldřicha Baťu a Františka Machů. Jejich zrada zapříčinila následné události pasekářské oblasti.⁶⁰

4.4. Oldřich Baťa

Prvním konfidentem byl Oldřich Baťa, narozený 29. května 1920 v Brně-Komárově. Tento muž byl krátkou dobu zaměstnancem ve firmě Baťa ve Zlíně, odkud jej následně propustili pro jeho nesouhlas s baťovským režimem.⁶¹ Po nějaké době se do města vrátil a začal pracovat v továrně v Bohuslavicích. Jednalo se o podnik s municí. Muži se ale bohužel jednoho dne nešťastnou náhodou podařilo rozpohybovat tři vozy, které se následně rozjeli ze svahu. Místo raději okamžitě opustil a vydal se do Zlína. Tam při jedné z procházek narazil na Františka Machů, který mu slíbil pomoc a díky svým konexím mu dokázal vyřešit jeho problémy. Poté František nabídl Oldřichovi dobře placenou práci a tímto jej přivedl ke zlínskému gestapu.⁶² Dle některých pramenů, nebylo přesvědčování Bati nijak náročné: „*Snadno, snadněji, než mnozí jiní uvízl Baťa v pavučině. V žádném z poválečných protokolů a jeho výsleších, a jsou to desítky stránek, není ani slovo o zaváhání, o zábranách, které musel překonat, o divodech,*

⁵⁹ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 10

⁶⁰ ČÍŽOVÁ, Lenka. *Zobrazení vypálení Ploštiny ve filmovém zpracování románu „Smrt si říká Engelchen“: diplomová práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta filozofická, Katedra historie, 2021, str. 40

⁶¹ *tamtéž*

⁶² CÍLEK, Roman. *Ploština. Příběh o lidech statečných i zbabělých, o životě a smrti, o zlobě a plamenech*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, str. 18

kterými by přesvědčoval sám sebe. Nic, lehkým, lehkomyšlným, téměř až tanečním krokem vstoupil tento pětadvacetiletý muž – už tedy ne tak mladý a nezkušený, aby nechápal podstatu věci – na cestu, vedoucí přímým a nejkratším směrem ke ztrátě všech mravních kritérií a ve svých důsledcích až k šibenici.“⁶³

4.5. František Machů

František Machů pocházel z obce Zlámanec. Pravděpodobně původně pracoval ve Zlínském závodě Baťa. Patřil mezi důvěrníky zlínského gestapa a vytvořil si falešné jméno, takže byl též známý pod příjmením Pospíšil. Jeho úkolem bylo navázání kontaktu s partyzány a vzhledem k tomu, že si našel „kolegu“, měl nejspíš strach se na území Vizovické vrchoviny vydat sám. Přivedl Baťu na stranu placených konfidentů. Oba se k této službě přihlásili naprosto dobrovolně a nepředcházelo tomu žádné věznění.⁶⁴

4.6. Zrada

Shodou různých náhod a okolností se tedy Machů a Baťa setkali a začali spolupracovat. Oba se dobrovolně přihlásili na úkol, kdy se měli vmísit mezi partyzánský oddíl a poté donášet podrobné informace gestapu.

Přestože prověrka a přijetí mezi partyzány bylo velmi přísné, podařilo se jim jednotku přesvědčit a začlenit se mezi ně. Od samotného začátku jim však dvojice byla podezřelá. Mezitím se aktivně zapojovali do všech akcí jednotky, ať už se jednalo o boj s Němci nebo Maďary. S oddílem byli asi čtrnáct dnů a po několika událostech, mezi které patřilo přepadení vojenského vozidla, opadla nedůvěra vůči nim. Později se však ukázalo, že obavy byly oprávněné.⁶⁵ O jedné z podezřelých událostí promluvil

⁶³ CÍLEK, R. *Ploština: příběh o lidech statečných i zbabělých o životě a smrti, o zlobě a plamenech*. 1. vyd. V Brně: Blok, 1990, str. 19-20

⁶⁴ CÍLEK, R. *Ploština: příběh o lidech statečných i zbabělých o životě a smrti, o zlobě a plamenech*. 1. vyd. V Brně: Blok, 1990, str. 16-19

⁶⁵ VAŇÁK, V. FILGAS, J. *Ploština v plamenech: Partyz nsk kronika [brig dy Jana Žižky]*. Vyd. 1. Nový Jičín: Národní knihtiskárna, 1948, str. 169

Vladimír Hájek ze Zlína: „*Ráno odebral se (Machů – pozn. aut.) z vlastní iniciativy, že obstará v obci jídlo a pití. Vrátil se však v noci a nepřinesl nic. Sdělil, že nemohl nic sehnat.*“⁶⁶

12. dubna 1945 se totiž stala nehoda, při které zemřel velitel Nikolaj Kostina při manipulaci se zbraní. Zrádci využili chaosu, který nastal v momentě výbuchu, opustili skupinu a utekli. Druhou verzí jejich útěku je, že zběhli při noční hlídce. V obou verzích se však vrací do Zlína ke gestapu. Tady vypověděli svoje poznatky a veškeré informace, které během času s partyzány získali. K tragédii bylo tímto ještě mnohem blíž.⁶⁷

Baťa i Machů se následně přidali k německé jednotce, která měla za cíl vyvraždit a vypálit paseky. Osobně ukazovali na obyvatele kopanic, kteří partyzány ukrývali a spolupracovali s nimi a dokonce sledovali jejich popravu.⁶⁸

Při výslechu v srpnu 1945 Baťa přiznal, že usvědčil obyvatele Ploštiny z ukrývání a přechovávání partyzánského oddílu. Jmenovitě uvedl syna Františka Rašky, který byl dle jeho slov pomocníkem odbojářů. Jako důkazy jejich viny doložil oděv, který od lidí dostal a svědectví, že přespával v jejich domech.⁶⁹

Ve zprávě Státní bezpečnosti z let 1973 je uvedeno, že Oldřich Baťa byl popraven. Co se týče Františka Machů, ten se stal, dle záznamu, nezvěstným.⁷⁰ Později však stanul před lidovým soudem a byl odsouzen k oběšení.⁷¹

⁶⁶ CÍLEK, R. *Ploština: příběh o lidech statečných i zbabělých o životě a smrti, o zlobě a plamenech*. 1. vyd. V Brně: Blok, 1990, str. 21

⁶⁷ RŮČKA, V. – SKALKA, T. (ed.): *Ploština žaluje!* str. 14.

⁶⁸ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 12

⁶⁹ ČÍŽOVÁ, Lenka. *Zobrazení vypálení Ploštiny ve filmovém zpracování románu „Smrt si říká Engelchen“: diplomová práce*. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta filozofická, Katedra historie, 2021, str. 40-42

⁷⁰ ABS, fond 325: *Správa vyšetřování StB – Stíhání nacistických válečných zločinců, Sig. 325-125-1, Akce Ploština*, str. 38.

⁷¹ RŮČKA, V. – SKALKA, T. (ed.): *Ploština žaluje!* str. 27

5. 19. duben 1945

Den před osudným dnem byly svolány všechny jednotky. Tutter, který byl zpravodajským instruktorem vydal rozkazy. Dle jeho slov měli být zajati a popraveni všechny členy partizánského oddílu a jejich spojence.

19. dubna ráno se sešlo několik členů skupiny Josef a byl jim vydán úkol rozvědky. Jejich údělem byl prozkoumat terén. Po svědectví dvou konfidentů bylo možné naplánovat skvěle promyšlenou akci, a to ve velmi krátkém čase. Toto později potvrzují i slova Oldřicha Bati: *„Do 10 hodin vznikl operační plán. Celkové množství asi 180 mužů se rozdělilo na dvě poloviny, a to na skupinu sever a skupinu jih. U každé skupiny bylo dvacet psů s německými ovčáky.⁷² Jej samotného připojili do skupiny „jih“.* Oba zrádci dostali oblečení německých vojáků a zbraně. Jejich úkolem bylo dostat se až na paseky a cestou postupovat v rolnici. Každého, koho by cestou potkali a neposlechl by jejich povel „Ruce vzhůru“, měli rozkaz zastřelit.

Dle svědectví Miroslava P. se dostali až na místo a zůstali ukrytí v lese. Z partyzánů měli strach a z dálky viděli jen dřevorubce, po jednotce nebylo ani stopy, přesto vyčkávali. *„Asi kolem desáté hodiny či možná i později šel kolem nás starší člověk, který se nás ptal, kdo jsme a kam jdeme. Odpověděli jsme mu, že jsme slovenští vojáci a že jsme utekli od armády. Ptali jsme se ho, jestli bychom se někde mohli připojit k partyzánům. Onen asi šedesátiletý muž nám odpověděl, že o žádných partyzánech nic neví a že nikdy žádné neviděl. Potom odešel směrem k Ploštině...“⁷³*

Na Ploštinu se informace o blížícím se nebezpečí dostala příliš pozdě a mnoho z nich se pod ruce nepřátel dostala hned při jejich příchodu. *„První ohně vzplály na osadě Ryliska, jež leží pod Ploštinou. Zde se nacházely dvě partyzánské základny. Dům Raškových (č. p. 120) a Belhových (č. p. 119)“⁷⁴*

⁷² CÍLEK, Roman. *Ploština. Příběh o lidech statečných i zbabělých, o životě a smrti, o zlobě a plamenech*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, str. 31

⁷³ CÍLEK, Roman. *Ploština. Příběh o lidech statečných i zbabělých, o životě a smrti, o zlobě a plamenech*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990, str. 32

⁷⁴ HOLEČEK, Vojtěch. *Javoříčko, Morávka, Ploština, Mnich: památná místa boje českých zemí proti fašismu*. Praha: Mír, 1953. str. 26.

Samotné partyzánské jednotce se díky informacím podařilo z pasek uniknout a stáhnout se do okolních lesů ještě před příchodem gestapa.⁷⁵ Do událostí, které se následně odehráli však nezasáhli. Proč se stali pouhými přihlížejícími dodnes není úplně jasné. Dle některých zdrojů byly v takové menšině, že by nedokázali být nápomocní. Některé tvrdí, že část oddílu byla v ten moment na jiném místě mimo ploštinské paseky. Můžeme se ale také dočíst teorii, že měli zakázaný boj ze strany sovětského velení.⁷⁶

Ploština a její obyvatelé byly necháni napospas osudu. Domky byly obklíčeny ze všech stran německou skupinou. Lidé, kterým se nepodařilo uniknout, byli zadrženi. Kvůli značnému alkoholovému posilnění vojáků, docházelo k zabíjení zvířat pro jejich zábavu a štvání jejich psů proti ploštinským. Obyvatelé byli vyslýcháni a krutě mučeni.

Muže donutili lehnout si na zem a po několika momentech je nahnali do hořících domů, kde většina z nich uhořela. Pro některé bylo určitým vysvobozením zastřelení od německého vojáka.⁷⁷

Toto řádění Němců se podařilo přežít jedinému muži, a to Janovi Machů. Byl donucen skočit do hořícího domu a zde bojovat o život. Strašlivé okamžiky popisuje takto: „*Nevzdal jsem se. Stále jsem hledal nějaký způsob záchrany. Něco se přece musí najít, říkal jsem si. A když už pak na mém těle téměř chytal oblek, popadl jsem kus plechu, dal si jej na hlavu... a vrazil jsem přímo do plamene.*“⁷⁸ K jeho štěstí se mu nakonec z hořící chalupy podařilo utéct a uhasit se v blízké močůvce.

Německá jednotka za sebou nechala hořící vesnici, mnoho mrtvých a pláč. Všechno, co mělo nějakou cenu pobrali s sebou. Stalo se tak ani ne dva týdny před osvobozením.

Zásah si vyžádal celkem 24 obětí – 23 mužů a jednu ženu. Anastázie Zichová, která jako jediná z žen tuto tragédii nepřežila byla zastřelena poté, co u ní byla nalezena munice. Pohřeb těchto obětí se konal 23. dubna.⁷⁹

⁷⁵ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 15-16

⁷⁶ CHMELA, Tomáš. *Ploština. Příběh psaný ohněm.*: Nymburk, Vega - L, 2010, str. 14

⁷⁷ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 16

⁷⁸ ⁷⁸ CÍLEK, Roman. *Ploština. Příběh o lidech statečných i zbabělých, o životě a smrti, o zlobě a plamenech.* 1. vyd. Brno: Blok, 1990, str. 44

⁷⁹ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce.* Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 16-17

6. Smrt si říká Engelchen

6.1. Vznik a kritika díla

Dílo *Smrt si říká Engelchen*, které Ladislav Mňačko napsal, bylo vydáno v roce 1959. Tato kniha se těšila velkého úspěchu, jelikož se věnovala tématu, které bylo v té době hodně tabuizováno. Na konci 40. let se o osudech Ploštiny nesmělo psát, a to v žádných publikacích, jež se věnovaly odboji našeho národa. Za toto „vymazání“ vypálené oblasti z povědomí československých dějin mohl obzvláště minulý režim. Tato mlčenlivost a mnoho křivých obvinění vůči partyzánům nakonec bylo jedním z hlavních důvodů Mňačka k napsání románu.

Autorovo odhodlání popsat jeho vlastní pohled na události, jež se staly na Ploštině, vedlo k upoutání pozornosti k této oblasti. Od 60. let se dokonce stalo navštěvovaným poutním místem.⁸⁰

Otevřenost a upřímnost s jakou Mňačko popisoval události spojené s partyzány si získala u čtenářů značnou popularitu. Mimo tuto tematiku se spisovatel neostýchal přijít s otázkami ohledně zodpovědnosti za životy druhých lidí.⁸¹ V literárních novinách z roku 1960 popsali spisovatele následovně: „*Ladislav Mňačko promluvil na toto téma řečí otevřenou, drsnou. Nebál se hovořit bez obalu o některých přirozených lidských projevech, které se v tvrdých podmínkách válečné existence musely objevit, a které pochopitelně spoluformovaly vztahy mezi lidmi, jejich myšlenky a city.*“⁸²

V díle není popíráno holdování alkoholu, kterému partyzáni podléhali, ani jejich snaha o útěk z reality v náručí mladých pasekářských slečen. Spisovatel dokázal nezkrásleně popsat pravdu a vykreslit hlavní postavy bez emotivního apelování na čtenáře.⁸³

Popularita, kterou tato kniha zaznamenala na Slovensku se později rozšířila i do Čech. Překlad originálu vznikl v roce 1960, kdy se do českých knihoven dostává překlad této knihy od Zuzany Bělinové.⁸⁴

⁸⁰ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 18

⁸¹ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 19

⁸² SCHULZ, Milan. *Odpovědnost za život*. *Literární noviny*, 1960, roč. 9, č. 23, str. 5

⁸³ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 19

Po celkově úspěšném přijetí literárního díla bylo jen otázkou času, kdy se příběhu ujme nějaký režisér. V roce 1962 se jej ujal Elmar Klose a Jára Kadára a vznikl stejnojmenný filmový snímek. Samotný film se však dostal na světlo až v pozdějších letech, jelikož se zařadil k zakázaným dílům, společně s několika jeho knihami.

Právě tato kniha se stala publikací, která autora proslavila.⁸⁵

6.2. Děj

Příběh románu začíná v nemocnici, v posledních hodinách války, kde se seznamujeme s hlavním hrdinou, který, jak zjišťujeme, utrpěl zranění. Jeho zdravotní stav je natolik vážný, že se nedokáže sám, bez pomoci sestry pohnout, a může ležet pouze na břiše. Pozorujeme jeho psychické rozpoložení a myšlenky, jež se mu honí hlavou.

V jeho vzpomínkách se nejprve vracíme asi o týden zpět. Zjišťujeme, že partyzán Volod'a (hlavní postava románu) byl těsně před koncem války postřelen do páteře při boji ve zlínských ulicích a lidé jej v jeho bezvědomí odvezli do bezpečí sklepa. Když se probudil, ujal se ho hlavně pan Kroupa a nějaká mladá slečna – „nejkrásnější děvče na světě“. Později se dozvídáme, že zmíněný Kroupa jednal ve svůj prospěch, aby se mohl považovat za „hrdinu“, který pomohl bývalému partyzánovi.

Volod'a se poté stane prvním pacientem místní nemocnice, kde se o něj stará doktor Brázda, a mladá sestra Eliška. Jeho nemocniční pobyt je nejdříve dost krušný. V noci má noční můry a křičí ze spaní. Postupně se ale, i díky vyprávění svého příběhu Elišce, dokáže pomalu zotavovat jak fyzicky, tak psychicky. Jejich vzájemný vztah v průběhu příběhu přeroste v lásku. Prostřednictvím jeho vyprávění se retrospektivně vracíme do jeho služby v odboji.

Volod'a byl členem partyzánské jednotky, jež měla své zázemí v pasekářské osadě Ploština. Jejich hlavním úkolem a náplní dne bylo vyvracená telegrafních sloupů, vyhadzování kolejnic do vzduchu a celkové zamezení nebo ztížení postupu německého vojska.

⁸⁴ GÁBOROVÁ, Marie. *Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce*. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012, str. 20

⁸⁵ *tamtéž*

Hlavní hrdina se v průběhu jeho služby zamiluje do Marty, krásné Židovky, která jako jediná žena nepobývá na Ploštině, ale je jakousi „donašečkou“ a poskytuje partyzánům tajné informace. Kvůli těmto údajům a vlastnímu přežití je ochotná trávit s Němci svůj čas a poskytovat jim své vlastní tělo. To, jak se německým mužům poddává je Volod'ovi dlouho tajemstvím. Později se ale Marta stane jeho milou a mladý partyzán se všechno o jejím životě dozví.

Jednou se na Martino přání rozhodli partyzáni přepadnout kolemjedoucí vozy, kde jel i německý generál a další důležití vojáci. Generál byl jedním z mužů, se kterými Marta strávila noc. Tento muž s ní však zacházel tak nelidským způsobem, že utrpěla jak fyzická zranění, tak psychickou újmu. Jakmile ho žena spatřila, napadla jej a v afektu, který ji přepadl, generála brutálně zabila.

V důsledku těchto událostí a předchozího „řádění“ jednotky byl do Zlína vyslán Otto Skorzeny a Jagdkommando. Jejich úkolem bylo zlikvidovat partyzánské hnutí.

Do skupiny se následně podařilo dostat dvěma konfidentům. Dva mládenci – František Machů a Oldřich Baťa, působili na některé členy jednotky už od začátku podezřele, ale podařilo se jim přesvědčit ostatní o jejich dobrých úmyslech a oddanosti. Později se ukázalo, že pochybnosti, které dvojice vyvolávala, byly oprávněné. Přestože byli téměř celou dobu pod dohledem, využili nečekané nešťastné události.

Nejvzdálenější ze skupin se jednoho dne podařilo ukořistit nové zbraně. Velitel Nikolaj, který se o fungování zbraní velice zajímal, nedopatřením odpálil pancéřovou pěst⁸⁶, vážně se zranil a dobrovolně se zastřelil. Při samotné explozi došlo k takovému zmatku a chaosu, že nikdo z jednotky nepostřehl, že dva konfidenti zmizeli. Tento fakt si uvědomili až když bylo příliš pozdě.

Po jejich úniku byl zvolen nový velitel – partyzán Griška. Po jeho zvolení však začala morálka jednotky značně upadat. Po smutné události se skupina rozhodovala, zda zůstane na pasekách a bude ji bránit, nebo Ploštinu opustí. Po hlasování se rozhodli rychle oblast opustit. Doufali v to, že pokud gestapo na místo přijde a nebudou tam, tak se nikomu nic nestane. Opak byl bohužel pravdou.

Skupina se rozdělila na čtyři části a Volod'a se stal členem té, která měla ten nejnebezpečnější úkol. Měli odlákat a dělat stopu, po které by Jagdkommando šlo,

⁸⁶ německá ruční protitanková zbraň

zatímco se zbylí partyzáni připravili v průsmycích. K těmto členům se přidala i pasekářská dívka Jožina – ta byla již v předchozích týdnech útěchou mnoha mladíků a i teď dodala skupině určitý elán. V průběhu jedné akce se k jejich skupině přidali dva němečtí zběhové, kteří jim následně pomohli s přepadem německých jednotek a s ovládním kulometů.

Skupina, jejíž členem se hlavní hrdina románu stal se však poté rozhodla vrátit zpět na Ploštinu a ujistit se, zda je všechno v pořádku. Už cestou však ucítili kouř a hned poté narazili na člena druhé (Griškovi) skupiny - Karla. Ten jim v naprostém zděšení oznámil, že pasekářské domky lehly popelem a s nimi i mnoho mužů. Partyzáni se nejprve zprávě bránili a nechtěli jí věřit. Šok Karla byl tak velký, že nedokázal zachovat chladnou hlavu a pod tíhou svědomí si vložil pistoli do úst a zastřelil se. Chlapci se běželi sami přesvědčit o pravdivosti této hrůzné zprávy. Z kopce se jim naskytl pohled na doutnající trámy a ženy snažící se najít ostatky svých mužů. Hněv těchto žen se obrátil na jednotku, hned jak sestoupili k nim.

Poté, co do kopanic dorazili i zbylé jednotky, dozvěděli se všichni, co se stalo. To ráno doběhla na místo Marta s jedním partyzánem a varovala ostatní před příchodem německého gestapa. Bohužel však toto varování přišlo příliš pozdě a obyvatelům se nepodařilo utéct.

S jednotkami SS přišli i dva konfidenti, kterým se podařilo předtím uprchnout. Chodili a ukazovali na chalupy, ve kterých se partyzáni ukrývali a obviňovali pasekáře, kteří s jednotkou spolupracovali.

Němci se rozhodli rázně zakročít. Na místní psy poslali ty své a ti je bez milosti roztrhali. Opilí němečtí vojáci se bavili týráním pasekářských zvířat a před jejich zabitím je různě proháněli a trýznili. Jeden muž byl ušlapán k smrti. Obyvatele však nepostříleli. Muže nahnali svázané do jejich domu, který následně s pomocí plamenometů zapálili. Při této události zemřela i jedna žena, kterou zastřelili.

Jakmile se partyzánská jednotka dozvěděla tyto informace, byla nucena kopanice opustit. První noc chlapci strávili v nedalekém lesíku, ale žádný z nich nebyl schopen usnout. Tíha jejich viny jim nedala spát a dopadla na každého z nich. Velitel chtěl skupinu rozpustit a dát ostatním na výběr, kam budou pokračovat. Nakonec se však všichni dobrovolně rozhodli pokračovat a jejich odhodlání proti Němcům bylo v ten moment o to větší.

Po vypálení Ploštiny se však z chlapců stali utečenci, se kterými nikdo nechtěl mít nic společného. Lidé je od svých domů odháněli jako viníky a byli proto nuceni s potloukat po lesích a unikat před Němci. Za jejich životy byly vypsány velké odměny, a proto nemohli důvěřovat už téměř nikomu.

Poslední dny jim Skorzenyho jednotka byla těsně v patách. Štěkot jejich psů se jim neustále ozýval za zády a byla jen otázka času, kdy je Němci doženou. Nakonec se partyzáni usnesli, že nemůžou věčně utíkat a v okolí pulčinských skal se rozhodli jejich protivníkům postavit. V této přestrelce se jednotce podařilo jagdkommando porazit. U skal zůstalo osmadvacet mrtvých Němců a velké množství jejich krvelačně vycvičených psů. Toto vítězství dodalo skupině kuráž a odhodlání.

Následující dny ale postupovali dál a začali hladovět. Část chlapců se rozhodla odpojit a ihned poté byla jednotka překvapena přepadem od jagdkommanda. Při této divoké přestrelce už bohužel zemřelo dost partyzánských mužů, a dokonce i Jožina. Díky dvěma německým chlapcům, kteří se dříve připojili k jejich skupině však dokázali přelstít protivníky a dostat se zpět k Pulčinským skalám, kde vyčerpáním usnuli.

Po probuzení se v okolí neozývaly žádné výstřely. Nebyl slyšet ani štěkot psů a krajina kolem se uklidnila. Chlapci pochopili, že Němci vzdali jejich pronásledování.

Konec celého románu se odehrává v nemocnici. V průběhu vyprávění se jeho zdravotní stav výrazně zlepšil. Z ležáka se postupně stane muž, který je schopný se sám pohybovat o berlích, a to se projeví i na jeho náladě a celkovém jednání s ostatními.

Volod'u v průběhu jeho pobytu v nemocnici navštíví i sama Marta, o které se později z úst jejího bratra dozvídáme, že se krátce po návštěvě nemocnice otráví. Mimo to, navštíví chlapce i máma Rašková, která byla matkou pro všechny partyzány, co na Ploštině pobývali.

Kniha končí odchodem Volodi z nemocnice. Rozhodne se pomstít kopanice a chce najít a zabít Engelchena, na jehož popud byla pasekářská oblast vypálena.

7. Motiv oběti

7.1. Definice oběti

Dle slovníku kriminologie je oběť definována jako „osoba nebo organizace, jež je delikventem ohrožena, poškozena nebo zničena“⁸⁷

M. Vágnerová tuto definici vzala z lehce užšího hlediska a popisuje oběť jako „fyzickou osobu, která trestným činem utrpěla újmu na životě, zdraví, majetku nebo jiných právech“ (Vágnerová, 1996, str. 56).

Pokud se budeme držet těchto vysvětlení pojmu „oběť“ dojdeme k zjištění, že za oběť by bylo možné ve většině případů považovat i agresora páchajícího zločin a lidi, kteří se stali svědky činu. Nepříjemný a mnohdy až tragický zážitek se totiž, ať už si to jedinci uvědomují, nebo ne, promítá do jejich následného jednání a smýšlení v životě. Samozřejmě přes všechny tyto faktory je „pravá“ oběť tou nejvíce poškozenou.⁸⁸

7.2. Klasifikace oběti

Z hlediska viktimologie můžeme rozdělit oběti do 3 základních skupin:

- primární – přímá oběť, samotná zasažena trestným činem
- sekundární – nejbližší osoby zasažených, nejčastěji se jedná o rodinu a partnery nebo nejbližší přátele
- terciální – lidé, sociálně blízcí zasaženým obětím – vzdálení přátelé, známí, sousedé⁸⁹

Z kriminalistického pohledu (místa nálezu oběti) rozlišuje oběť do těchto skupin:

- pohozená – pachatel se nepokouší o ukrytí nebo znemožnění identifikace, nejčastěji zanechána na místě činu

⁸⁷ NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. *Psychologie v právu*. Praha: nakladatelství C.H.Beck, 1997, str. 86

⁸⁸ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016, str. 14

⁸⁹ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016, str. 15

- skrytá – úkryt, který pachatel volí často bývá mimo místo činu, v některých případech se snaží o ztížení identifikace
- vystavená – oběť je zanechaná v určité poloze nebo na určitém místě a má značit určitou zprávu, poselství nebo varování ⁹⁰

Mimo tyto dva příklady dělení obětí se setkáváme s mnoha dalšími – např. s dobrovolnou obětí, zúčastněnou či nezúčastněnou atd.

7.3. Motiv oběti v literatuře

Motiv oběti je jedním z nejstarších a nejrozšířenějších motivů v literatuře. Jeho kořeny sahají až do antických řeckých mýtů, kde jsou oběti často používány jako prostředek k vyjádření božské vůle a k upozornění na lidskou zranitelnost a krátkozrakost. Objevuje se velmi často a může být fyzická, emocionální nebo psychologická. Je způsobena různými faktory, jako jsou například násilí, konflikty, diskriminace, šikana, ztráta milované osoby nebo jiné traumatické zážitky.

Tento motiv může sloužit k vytvoření napětí v příběhu a k němu zapojení čtenáře. Často je oběť hlavní postavou, která musí překonat své problémy a traumata a najít způsob, jak se s nimi vyrovnat.

Objevuje v různých žánrech literatury, včetně detektivek, thrillerů, psychologických románů, válečné a poválečné literatury a dalších. Například v detektivních příbězích se oběť obvykle stává hlavním předmětem vyšetřování a odhalení pachatele, často však v psychologických románech věnuje pozornost vnitřnímu světu oběti a způsobu, jakým se vyrovnává se svými traumaty.

Poválečná literatura často zachycuje osudy lidí, kteří se snaží přežít v těžkých podmínkách a čelit různým druhům utrpení, jako jsou fyzické mučení, emocionální zneužívání, vyloučení ze společnosti nebo ztráta milovaných osob.

⁹⁰ BEZDĚKOVÁ, Lenka. *VIKTIMOLOGIE Z POHLEDU POLICISTY: diplomová práce. Olomouc: Pedagogická fakulta, Ústav pedagogických a sociálních studií, Pedagogika – sociální práce, 2009, str. 19-22*

EMPIRICKÁ ČÁST

8. Motiv oběti v díle Smrt si říká Engelchen

V této kapitole se zaměřím na motiv oběti v díle Smrt si říká Engelchen a jeho různé pojetí v konkrétních případech a v rámci hlavních i vedlejších postav.

8.1. Volod'a

Hlavním hrdinou románu Smrt si říká Engelchen je bezpochyby Volod'a. Tato postava je dle dostupných informací autobiografií samotného autora a v knize vypravěčem příběhu. Jedná se o mladého muže, dříve studenta, který se dobrovolně přidal k partyzánům. Tento relativně pohledný mladík získá v jednotce partyzánů dobré postavení, a to hlavně díky jeho znalosti německého jazyka, který je celé skupině velmi přínosným.

Mladík se poněkud odlišuje od zbylých členů skupiny. Při pobytech na kopanicích si neužívá společnosti děveček a způsob, jakým se jeho druzi chovají a tráví svůj čas s ženami, mu nepřijde nijak přitažlivý. Později však poznává Martu – ženu, která se později stane jeho milou a zcela jej okouzlí. Pokud bychom se zaměřili na jeho činy v boji, můžeme říci, že jeho jednání bylo mnohdy velice empatické. Častokrát, než ublížil nějakému německému muži, přemýšlel nad jeho životem a uvažoval, zda za by za jiných okolností nemohli být dokonce přáteli.

V díle se s hlavním hrdinou Volod'ou, jako obětí, setkáváme hned na první straně románu. Mladík se probouzí na své posteli a my z jeho myšlenek poznáváme, že je vážně zraněný. Zároveň je z jeho slov jasné jeho špatné psychické rozpoložení a to, že se se svým stavem nesmířil. „*Moje tělo je od pasu neživé, nehybné, bezvládné. Je sice součástí mého já, nerozlučně ke mně patří. Jsem to já a nejsem to já, žiju i nežiju.*”⁹¹ Později se dozvídáme, že byl postřelen v boji v ulicích města.

⁹¹ MŇAČKO, Ladislav. Smrt si říká Engelchen, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 7

Volod' a je obětí hned v několika rovinách. Tento muž utrpěl fyzicky a stal se tak obětí přímou, zároveň přišel o mnoho blízkých lidí, přátel, a i on sám se účastnil hrozných činů. V románu se objevuje mnoho situací, které hlavního hrdinu navždy poznamenají a v jeho vyprávění a myšlenkových pochodech můžeme sledovat toto ovlivnění tragédií: *„Nejhorší je noc. Noc je utrpení. Na chvílku usnu, ale tu jako by na mne něco padlo, cítím, jak mi v žilách tuhne krev, úzkost mi svírá srdce, zalévá mě studený pot. Asi tu ve mně všichni vidí vzteklouna, ale kdyby věděli, jak mi je!“*⁹²

Jelikož je román autobiografickým románem, je jasné, že do charakteristiky hlavního hrdiny Ladislav Mňačko promítnul většinu svých emocí a pocitů, které prožíval. Samotné dílo je jakousi „zповědí“. Ukazuje situace, ve kterých se hrdina (tudíž i on) cítil být obětí, ale oproti tomu i ty, kdy byl viníkem nebo krutým přihlížejícím.

8.2. Marta

Další hlavní postavou je Marta. Žena židovského původu se zrzavými vlasy, která se kvůli válce dostala do strašných situací. Její postavení jak mezi partyzány, tak mezi německými vojáky, si vydobyla tím, že se dobrovolně začala stýkat s Němci a „obšťastňovat“ je. Dle některých nepatřila mezi ty nekrásnější, přesto dokázala své tělo prodat tak, jak bylo zrovna potřeba.

Motiv oběti, v případě jedné konkrétní postavy, je řekněme nejvíce „hmatatelný“ právě u Marty, Volod'ovi milé. Před samotným objasněním její role na Ploštině a mezi partyzány, se v průběhu příběhu dozvídáme určitá fakta a vidíme jakési náznaky, které směřují k hrozně skutečnosti. Nejprve se s tímto setkáváme, když tráví svoji první noc s Volod'ou: *„...hladil jsem její boky a ona se pod mými doteky zachvívala. Vtom strnula a vyskočila. „Musím smýt všecku špínu...“ Odběhla do koupelny a já zůstal sám.“*⁹³

Vysvětlení jejích činů je najednou jasné hned o několik stran dál:

⁹² MŇAČKO, Ladislav. Smrt si říká Engelchen, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 28

⁹³ MŇAČKO, Ladislav. Smrt si říká Engelchen, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 57

„Zhroutila se vedle dodělávajícího Němce, a zarývají prsty do zmrazků na cestě, nelidsky řvala. Dalo mi práci zvednout ji ze země a odvést ji stranou. Oči už neměla vražedně rozběsněné, zůstal v nich žal, takový žal, že by se kámen ustrnul.

„Podívej, Volod'o, jak mě...jak mě...bičem na psa mě...“⁹⁴

V ukázce pozorujeme bolest mladé ženy. Sledujeme její ublíženost, která přeroste v neskutečnou zuřivost a zlost, kdy následně v afektu brutálně zabije Němce, který ji zbil. Čtenáři v tento moment dochází (a pokud ne zde, tak je tento fakt doslovně napsán o pár stran dál), že Marta byla nasazeným zvědem. Trávila večery s Němci a vyzvíдалa důležité informace, které následně donášela do kopanic.

Příběh Marty v tomto románu je velmi silný. Od počátku sledujeme bolest a odpor, se kterým plní svoji roli. Žena je obětí, která je přinucena jednat takovým způsobem, k jakému ji donutily okolnosti. Marta je částečně židovského původu a o to více cítí vinu a potřebu pomoci partyzánům. Její jednání ji poznamená nejen fyzicky, ale hlavně psychicky.

„Kolik je ti vlastně let, Marto?“

Člověk se musí mít před ní na pozoru, hned pochopí, kam mířím.

„Teď se stárne rychle, Volod'o. Nevím, kolik je mi let. Čtyřicet, podle dokumentů...jenže my nemůžeme počítat roky podle dat. Někdy jsem strašlivě prázdná, k smrti prázdná, Volod'o. Volod'o, někdy...“⁹⁵

Z úryvku můžeme vyčíst, že Marta, přestože je mladou ženou, tak následkem všech událostí dospěla mnohem rychleji. Její slova, jako by promlouvala z úst mnohem starší paní a svědčí to o vyspělosti jisté dámy.

Bohužel se stane očitým svědkem vypálení Ploštiny, kterou nestihne varovat včas. Tato událost ji poznamená do konce jejího života. Po skončení války navštíví Volod'u v nemocnici a následně spáchá sebevraždu, jelikož tíhu toho všeho již nedokáže unést.

⁹⁴ MŇAČKO, Ladislav. *Smrt si říká Engelchen*, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 79

⁹⁵ MŇAČKO, Ladislav. *Smrt si říká Engelchen*, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 69

8.3. Eliška

Další důležitou postavou příběhu je mladá Eliška. Tato krásná dívka, se kterou se seznamujeme hned na začátku románu je sestrou, starající se o Volod'u. V průběhu příběhu se do muže zamiluje a rozhodne se s ním zůstat.

Tato postava je až znázorněním nevinnosti a ztělesněním dobroty. Je to dokonce právě ona, která je jiným pacientem nazvána jako Engelchen, neboli anděl.

„Chichi...Engelchen...jak směšné jméno!“ zaštěbetala Eliška. „Ležel i nás jeden Němec, takový starý kocour, a ten na mě pořád volal – Engelchen, pojď sem, Engelchen, postel mě tlačí, Engelchen, udělej tohle, Engelchen, udělej tamhleto...Bylo mi to vždycky k smíchu.“⁹⁶

V ukázce je zobrazena Eliška, která neztrácí svůj optimismus, ale je až naivní postavou. Připodobnění k Engelchanovi v tomto kontextu, vedle ležícího německého muže, totiž působí naprosto opačným dojmem. Možná se jedná i o určitou tíhu a připomínku strašlivých událostí. Poukázání na toto jméno právě v případě Elišky může znamenat určitou symboliku.

Eliška se sama rozhodne zůstat s raněným Volod'ou. Tento člověk je válkou a událostí na Ploštině velmi poznamenaný a nemůže dát dívce takový život, jaký by si ona, nevinná zasloužila. Právě i samotný Engelchen – člověk, který ve velké míře může za všechny tyto události, jej bude pronásledovat do té doby, dokud zůstane naživu.

Tato žena, nebo spíš dívka, se tak stává obětí, aniž by si to nejspíš uvědomovala. Na svá bedra si totiž vezme tíhu všech událostí. Zároveň se ale může stát velkou oporou Volodi.

8.4. Kopaničáři

Největšími a hlavními oběťmi tohoto románu jsou rozhodně obyvatelé Ploštiny. Tito lidé jsou od začátku dobrosrdečnými zastánci partyzánů. Ukrývají je, a dokonce jim

⁹⁶ MŇAČKO, Ladislav. *Smrt si říká Engelchen*, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 200

dávají k dispozici jejich vlastní zásoby jídla. Přes všechny jejich dobré činy, zaplatí právě za toto jednání a ochotu hroznou smrtí.

Důležitou částí je v knize moment, kdy se partyzánská jednotka rozhodne opustit pasekářskou oblast. Toto rozhodnutí se stane osudným.

„Kdopak nás teď ochrání, chlapci?“ vyčítevě na nás promluvila Zichová. Věřili nám, spoléhali na nás.

„Němci na Ploštinu nepůjdou, matko. Už by tu jinak dávno byli.“ Věřím tomu? Chtěl bych tomu uvěřit...⁹⁷

Jednotka opouští Ploštinu a jak jim, tak i místním obyvatelům musí být jasné, že němečtí vojáci je nenechají v klidu. Vzájemné loučení je velmi těžké, jelikož za těch pár týdnů se mezi nimi vytvořili úzké vazby.

Moment, při kterém si uvědomujeme, že je vše ztraceno, nastane v knize o pár dní později. Partyzáni se rozhodnou vrátit zpět a zkontrolovat, zda jsou všichni v pořádku. Po cestě potkají svého člena z druhé skupiny:

„Ploština...Ploština...shořela! vyvalilo se z něho.

„Co to breptáš, Karle?“

„Shořela...chlapci...schořela...Ploština shořela...“

Ale on jen drmolil svoje, bylo to něco nesouvislého, něco jakoby bez významu.

„Všechny chlapy...všechny...“⁹⁸

Ploština shořela. Všechny domy lehly popelem a muži byli upáleni. V této části knihy se dozvídáme strašný osud lidí. Obětí se stali jak muži, tak ženy a děti. Můžeme zde mluvit o všech formách obětí. Primární – muži (a jedna žena), kteří byli zabiti, svázáni a upáleni nebo umučeni. Sekundární – ženy a děti, které se staly očitými svědky celé události. Terciální – partyzáni, které toto neštěstí poznamenalo.

„Ploštinské ženy hrabou rukama v popelu, v tom, co zůstalo ze Zichova domu, hrabou, přehrabujou...“⁹⁹

⁹⁷ MŇAČKO, Ladislav. *Smrt si říká Engelchen*, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 179

⁹⁸ MŇAČKO, Ladislav. *Smrt si říká Engelchen*, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 215

⁹⁹ MŇAČKO, Ladislav. *Smrt si říká Engelchen*, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 217

Cítíme smutek, se kterým ženy hledají ostatky svých mužů ve shořelém stavení. Tento zážitek je poznamená do konce jejich života.

8.5. Partyzáni

Dalšími oběťmi románu jsou samotní partyzáni. Při službě zemřelo mnoho z nich a mnoho dalších utrpělo vážné fyzické či psychické zranění.

Co se týče psychického poznamenání, byl nejsilnějším momentem jejich příchod do spálené oblasti:

„Odpust', mámo...odpust'...mámo...“

Celé sousoší hanby pokleklo na kolena.

„Mámo...odpust'...mámo...“

A ona se zastavila.

„Ať vám, chlapci, odpustí pámbu na nebesích“

Tak jsme pokorně klečeli v blátě a ploštinské ženy přecházely okolo nás.¹⁰⁰

Tento pohled se stal tím, na který nikdo z nich nezapomene. Všichni si uvědomovali tíhu viny, kterou nesli a kterou si ponosou i nadále.

Mimo tuto situaci se každý z partyzánské jednotky dostal do konfliktu s německým vojákem a mnozí i sami se sebou. Jejich úkolem bylo zabíjet muže, mnohdy takové, kteří by v jiné situaci mohli být jejich přáteli.

¹⁰⁰ MŇAČKO, Ladislav. Smrt si říká Engelchen, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 218

8.6. *Konfidenti*

Muži, nad kterými je nutno se pozastavit, jsou dva zrádci, kteří udali všechny partyzány i obyvatele Ploštiny. Machů a Baťa, jejichž životní osudy známe z předchozích stran, se stali obětí vlastních činů. Můžeme předpokládat, že pokud by jejich jednání bylo čestné a oni zůstali na straně dobra, mohli jejich životy dopadnout jinak.

Tito dva muži, kteří se shodou několika náhod a okolností stali spolupachateli vypálení vesnice, a bez jejichž udání by pravděpodobně přežilo mnoho nevinných lidí, nevzbuzují ani minimální lítost nad jejich osudem.

8.7. *Další oběti*

Mezi oběti této knihy by se postupným zjišťováním mohl zařadit téměř každý. Pokud bychom se drželi definice tohoto motivu, tak i samotní Němci. Poškozeným se totiž stává nejenom přímá oběť, ale i lidé, kteří jsou v nějakém blízkém vztahu k ní, náhodní svědci, nebo i samotní agresori, jejichž smýšlení po zabití jiných lidí už nikdy nebude stejné.

Příkladem další oběti může být například Karel. Člověk, který byl očitým svědkem hrůzné události společně s Martou. Přes všechnu předchozí zkušenost se smrtí se nedokázal s událostí vypořádat a rozhodl se svůj život ukončit.

„Co Raška? Stařík Zicha? Anděla? Tak přece mluv!“

„Nevím, nic nevím! Ježišmarjá, chlapci!“

Viděl jsem, jak si do úst cpe pistoli. Skočili jsme k němu – pozdě – už ani nevzdychl.

Vystavenou obětí se stali muži, kteří zradili a byli proto popraveni. Tyto oběti připomínali všem kolemjdoucím, jaký osud je může potkat. Sloužili jako trest a zároveň byli jakýmsi varováním pro ostatní.

Oběsili je před zámkem ve Vizovicích a na hrud' jim připevnili nápis: „Zradili“¹⁰¹

Mimo všechny zmíněné se obětí staly rodiny padlých partyzánů, upálených mužů, zabitých občanů měst i německých vojáků, kteří byli jakkoli poškozeni.

Oběť je vždy na obou stranách. Ať už mluvíme o dvou válčících zemích, nebo o dvou lidech bez ohledu na to, která strana je ta „dobrá“. Jakýkoli hrozný čin poznamená nějakým způsobem vždy všechny přítomné i přihlížející.

¹⁰¹ MŇAČKO, Ladislav. Smrt si říká Engelchen, Praha: Naše vojsko, 1962, str. 132

Závěr

Bakalářská práce se zaměřuje na analýzu motivu "oběti" v románu Ladislava Mňačka, Smrt si říká Engelchen. Cílem práce bylo vyhledat a interpretovat různé formy oběti ve díle prostřednictvím práce s konkrétními úryvky, které byly doloženy myšlenkami. Práce využívá historického kontextu a autobiografických prvků, které umožňují pozorování různých forem oběti, jako je oběť přímá, kterou představuje každý občan Ploštiny a všichni, kteří při vyvraždování přišli o život, nebo oběť nepřímá, kterou se stali všichni, kdo se jakýmkoli způsobem pohybovali v okolí těchto událostí.

Práce dále ukazuje, že interpretace motivu "oběti" v románu Smrt si říká Engelchen je komplexní a může být chápána různými způsoby, jako je oběť politického režimu, konvencí nebo vlastních rozhodnutí. Práce poskytuje hlubší analýzu tohoto motivu v díle Ladislava Mňačka a ukazuje jeho různorodé projevy ve Smrti si říká Engelchen, přičemž naznačuje, jakým způsobem se motiv "oběti" projevuje u jednotlivých regionálních postav.

Dále práce zkoumá autorův postoj k sociálně-politické situaci v zemi a jeho snahu poskytnout autentické zobrazení strašných událostí, kterých byl sám svědkem. Výzkum také ukazuje, že motiv "oběti" má regionální dimenzi, jelikož se dílo odehrává v prostředí blízkém autorově rodišti, a odráží tak specifika této konkrétní regionální literatury.

Závěr bakalářské práce tedy ukazuje, že motiv "oběti" se projevuje u každého z hlavních postav románu Ladislava Mňačka, Smrt si říká Engelchen, ovlivňuje jejich osudy a vztahy. Práce přispívá k lepšímu porozumění tomuto významnému dílu slovenské literatury a ukazuje, jak se motiv "oběti" projevuje ve specifickém regionálním kontextu.

V první, teoretické části, jsme se zaměřili na historii doby, začlenění románu do literárního kontextu a na život a dílo samotného autora. Blíže byla zpracovaná problematika Ploštiny, jakožto vypálené osady. Zaměřili jsme se na její historii, současnou podobu i konkrétní den, který se jí stal osudným.

V druhé, empirické části, jsme se pokusili o samotnou interpretaci díla a analýzu motivu.

Seznam použitých pramenů a literatury

PRAMENY

MŇAČKO, Ladislav. Smrt si říká Engelchen, Praha: Naše vojsko, 1962

LITERATURA

ABS, fond 325: Správa vyšetřování StB – Stíhání nacistických válečných zločinců, Sig. 325-125-1, Akce Ploština

BEZDĚKOVÁ, Lenka. VIKTIMOLOGIE Z POHLEDU POLICISTY: diplomová práce. Olomouc: Pedagogická fakulta, Ústav pedagogických a sociálních studií, Pedagogika – sociální práce, 2009.

BREZINA, I.: Mezery X: Jak chutná moc etc. Studentské listy: nezávislý politický a kulturní čtrnáctideník, roč. I, č. 11, 1990.

CÍLEK, R. Ploština: příběh o lidech statečných i zbabělých o životě a smrti o zlobě a plamenech. 1. vyd. V Brně: Blok, 1990.

ČÍŽOVÁ, Lenka. Zobrazení vypálení Ploštiny ve filmovém zpracování románu „Smrt si říká Engelchen“: diplomová práce. Ostrava: Ostravská univerzita, Fakulta filozofická, Katedra historie, 2021.

GÁBOROVÁ, Marie. Literární zpracování tragických osudů Ploštiny za druhé světové války: bakalářská práce. Brno: Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra české literatury, 2012.

HAMAN, A. O tzv. „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře. Česká literatura, 1961, roč. 9, č. 4.

HAVLÍČEK, Bedřich. Zprávy Okresního musea ve Valašských Kloboukách: Český Těšín, 1958.

HOLEČEK, V.: Ploština. In: HOŘEC, J (ed.): Památná místa bojů proti fašismu. Praha 1961.

HOLEČEK, Vojtěch. Javoříčko, Morávka, Ploština, Mnich: památná místa boje českých zemí proti fašismu. Praha: Mír, 1953.

HOLÝ, J.: Česká literatura 4, Od roku 1945 do současnosti (2. polovina 20. století), Československý spisovatel, Praha, 1996.

CHMELA, Tomáš. Ploština. Příběh psaný ohněm.: Nymburk, Vega - L, 2010.

JANOUSEK, P. a kol. Dějiny české literatury III. Praha: Academia, 2008.

JANOUSEK, P., kol.: Dějiny české literatury 1945-1989. III. díl 1958-1969, Praha, Academia, 2008.

KLVAŇA, T.: Ladislav Mňačko. Studentské listy: nezávislý politický a kulturní čtrnáctideník, roč. I, č. 3, 1990.

KOSKOVÁ, H.: Šedesátá léta – Zlatý věk české prózy? In Zlatá šedesátá – česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a ... zklamání, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2000.

KŘIVÁNEK, V.: Typologie české prózy 60. let in: ZACHOVÁ, Alena: Literatura 2. poloviny 20. století, Pedagogická fakulta Univerzita Hradec Králové, 2014.

Ladislav Mňačko: Mrzí mne, že nejsem při tom. Reportér: časopis Svazu československých novinářů, roč. III, č. 12, 1968.

LEHÁR, J., STICH, A., JANÁČKOVÁ, J., HOLÝ, J.: Česká literatura od počátku, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2006.

MACHÁŇ, A. Protifašistický odboj na Gottwaldovsku. In: Gottwaldovsko od minulosti k současnosti. Gottwaldov: Okresní archiv v Gottwaldově, 1984.

MERVART, J. – ŠTĚPÁN, J. a kol. České, slovenské a československé dějiny 20. století: Osudové osmičky v našich dějinách. Ústí nad Orlicí 2008.

MERVART, J.: Čeští a slovenští spisovatelé na sklonku Novotného éry. In:

Mladý svět, roč. IX, č. 34, 1967.

NAVRÁTILOVÁ, Andrea. Židovská tematika ve vybraných dílech české literatury 50. a 60. let: magisterská diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita

v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra slovanských jazyků a literatur oddělení českého jazyka a literatury, 2019.

NEKUDA, Vladimír: Zlínsko. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1995. s. 189.

NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D., HÁJEK, S. Psychologie v právu. Praha: nakladatelství C.H.Beck, 1997.

PŘIKRYL, J. TKÁČ, K. Ploština - symbol hrdinství: Z bojů valašského lidu za svobodu. Gottwaldov: Svaz protifašistických bojovníků Gottwaldov, 1962.

PŘIKRYL, J. Z bojů za svobodu na jihovýchodní Moravě: Průvodce muzejními expozicemi. Gottwaldov: Oblastní muzeum jihovýchodní Moravy v Gottwaldově, 1984.

RŮČKA, V. – SKALKA, T. (ed.): Ploština žaluje!

SCHULZ, Milan. Odpovědnost za život. Literární noviny, 1960, roč. 9, č. 23

VANĚK, V. FILGAS, J. Ploština v plamenech: Partyzanská kronika [brigády Jana Žižky]. Vyd. 1. Nový Jičín: Národní knihtiskárna, 1948.

VELIKOVSKÁ, Martina. Psychologie obětí trestných činů. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

ŠTOLFOVÁ, Lenka: Ladislav Mňačko. In: Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem. Online, cit. 15. 3. 2023, s. 1. Dostupné z: <https://www.svku.cz/wpcontent/uploads/2014/01/mnacko-med.pdf>

Reportáž: Pracovník Ladislava Mňačka. Knižní svět. In: iVysílání Online, cit. 1. 2. 2021. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1183270092-knizni-svet/21154215619>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kateřina Holbová
Fakulta:	Pedagogická fakulta
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Motiv oběti v díle Smrt si říká Engelchen
Název práce v angličtině:	Motive of the victim in the work Death is called Engelchen
Anotace:	Práce se zabývá interpretací románu "Smrt si říká Engelchen" od spisovatele Ladislava Mňačka, které je inspirováno skutečnými událostmi v okolí vypálené osady Ploštiny. Cílem je analyzovat motiv oběti v tomto díle a zkoumat ho v rámci hlavních i vedlejších postav.
Klíčová slova:	Ladislav Mňačko, Smrt si říká Engelchen, motiv oběti, regionální literatura, Ploština, vypálená osada
Anotace v angličtině:	The work focuses on the interpretation of the novel "Death Is Called Engelchen" by the writer Ladislav Mňačko, which is inspired by real events surrounding the burned-down village of Ploštiny. The aim is to analyze the motif of sacrifice in this literary work and examine it within the main and supporting characters.
Klíčová slova v angličtině:	Ladislav Mňačko, Death Is Called Engelchen,

	motive of the victim, regional literature, Ploštiny, burned-down village
Rozsah práce:	44 stran
Jazyk práce:	Český jazyk